

ეროვნება, ენოვნება და სარწმუნოება

ყოვლად სამღვდელთა მუფუნო, მამანო, დედანო, ბატონებო და ქალბატონებო!

დიდი პატივი მხვდა წილად – საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიასთან არსებული ქრისტიანული კვლევის საერთაშორისო ცენტრის სამეცნიერო სემინარზე „ეროვნული და სარწმუნოება“ მაღალყოვლადუსამღვდელოესის მიტროპოლიტ ანდრეას მოხსენების შემდეგ როგორც საერო პირი წარმოვსდგე თქვენ წინაშე თანამოხსენებით „ეროვნება, ენოვნება და სარწმუნოება“.

1. შესავალი

სათაურში გამოტანილი ეს „ენოვნება“ ზოგს, შესაძლოა, ესამუშოს კიდევ, თუმცა „ენოვანი“ – როგორც კომპოზიციის ნაწილი (ქართულ-ენოვანი, ჩინურ-ენოვანი) ჩვეულებრივი, სადაგი სიტყვაა; სიტყვები „ერი“ და „ენა“ არა მარტო შინაარსობრივ, არამედ ფორმობრივ-გრამატიკულ ანალოგიასაც გვივლენენ: „ერ“-იდან იწარმოება „ერ-ოვან“-ი (გავიხსენოთ გალაკტიონის „შენის სულმნათისად ასვლა ეროვანი“); „ეროვან“-იდან კი – „ეროვნება“; შესაბამისად, „ენ“-იდან ვაწარმოებთ „ენ-ოვან“-ს (ქართულ-ენოვანი, ფრანგულ-ენოვანი), „ენოვან“-იდან კი მე „ეროვნებ“-ის ანალოგიით ერთგვარ ნეოლოგიზმს გთავაზობთ – „ენოვნება“.

ერი // ენა

ეროვანი // ენოვანი

ეროვნება // ენოვნება

აქვე წინასწარულად მოგახსენებთ: ამ ნეოლოგიზმით მე არც „ეროვნების“ შევიწროვება მინდა და არც ეროვნებასთან „ენოვნების“ სრული გათანაბრება; მე მხოლოდ ამ ორ ურთიერთშეწმინდულ მოვლენასა და ცნებაზე მინდა გაგიზიაროთ ჩემი მოკრძალებული დაკვირვება, ღრმად პატივცემული აუდიტორია.

ქართველობას ამ ბოლო დრომდე წმინდა სამების შემდეგ – მამა, ძე და სული წმინდა – ერთი ტრიადაც გვქონდა, წმინდა ილია-მართლის მიერ ჩამოქნილი – მამული, ენა, სარწმუნოება. ახლა უწმინდესისა და უნეტარესის

ილია მეორის ბაგეთაგან ახალი სამეული გაუღერდა – ღმერთი, სამშობლო, ადამიანი. ამ სამი უდიდესი ღირებულების ერთიანობა განსაზღვრავს საქართველოს ეროვნულ იდეას; ეს ახალი ტრიადა არც ჩაენაცვლება და, ცხადია, არც აუქმებს ილია მართლისეულ „სამებას“; ნიშანდობლივია, რომ ამ ტრიადათა შემადგენელი არც ერთი ცნება-სიტყვა არ მეორდება, თუმცა შინაარსობრივად მათგან ზოგი მსგავსია, ზოგი კი სულაც ემთხვევა ერთმანეთს და სინონიმურ წყვილს წარმოადგენს – მაგალითად, „მამული“ და „სამშობლო“. და მაინც, ნიუანსური განსხვავება ამ სინონიმურ წყვილის წევრთა შორისაც იგრძნობა: ამ განსხვავებას სიტყვათა ეტიმოლოგიური წარმომავლობა და ისტორიული განვითარების გზა განაპირობებს – „მამული“ მამრულ საწყისს ეფუძნება („მამული“ და „მამისეული“), ქართულში მან მიწის, ნაკვეთის, კერძო სამოსახლოს, ეხო-გარემოს გაგებაც შეითავსა (იხ. ილიას „ზოგიერთი რამ“), „სამშობლო“ კი დედური საწყისიდან („მ-შობ-ელ“-ი) მოდის; საბა „მშობელს“ ასე განმარტავს – „დედა“; ამრიგად, „სამშობლო“ მარტო მიწა, ტერიტორია, საცხოვრისი კი არ არის, ის შობილთა ანუ მსგავსთა ერთარსობასაც გამოხატავს.

აქ მთავარი მაინც სხვა რამ მგონია: ილია-მართლის ტრიადა, ილიასავე განმარტებით, არის საუნჯე, სიმდიდრე, რომელიც ადამიანმა, ღმერთმა დაიფაროს და, თუ მას არ მოუვლის და უპატრონებს, შეიძლება, დაკარგოს კიდევ ან ცალ-ცალკე, ან – წყვილად, ან – სამივე ერთად; გავისხენოთ, რას წერს ამაზე ილია:

„სამი ღვთაებრივი საუნჯე დაგვრჩა ჩვენ მამა-პაპათაგან: მამული, ენა, სარწმუნოება. თუ ამათაც არ ვუპატრონეთ, რა კაცები ვიქნებით, რა პასუხს გავცემთ შთამომავლობას? სხვისა არ ვიცით და ჩვენ კი მშობელ მამასაც არ დავუთმობდით ჩვენი მშობლიური ენის მიწასთან გასწორებას. ენა საღვთო რამ არის, საზოგადო საკუთრობაა, მაგას კაცი ცოდვილის ხელით არ უნდა შეეხოს.“

უწმინდესმა და უნეტარესმა კი ისეთი ტრიადა შემოგვთავაზა, რომლის წევრები არა მარტო ერთმანეთისგან განცალკევებული საუნჯენი არიან, არამედ ეს სიმდიდრე ერთმანეთშიც არის დაგანებული – ადამიანშია სამშობლო და სამშობლოშია ადამიანი, ღმერთშია სამშობლოცა და ადამიანიც, ღმერთია სამშობლოშიც და ადამიანშიც. აქ, ჩემი აზრით, ტრიადის ერთი წევრის შესუსტება სხვა წევრთა რყევას იწვევს, გამაგრება კი – სხვა წევრთა განმტკიცებას.

ამდენად, უწმინდესის ტრიადამ კი არ ჩაანაცვლა და, მით უფრო, გააუქმა ილია მართლისეული ტრიადა, არამედ ახალი ნიუანსებით გაამდიდრა იგი.

2. ეროვნება

„ეროვნებაჲ, ღვთის ნიჭი ხარ, არც საპოვნი, ვერც საყიდი“...

ეს აკაკი გახლავთ...

მონახულია უზუსტესი გამოთქმა – „ღვთის ნიჭი“, ღვთიური საჩუქარი, წყალობა, ანუ მადლი – და ამ მადლს, აკაკის აზრით, ვერც შემთხვევით გადააწყდები და ვერც ფულად დაახურდავებ.

და მაინც – რა არის ის ერთი, განმსაზღვრელი სიტყვა-ცნება, რომელიც ეროვნების არსს გამოხატავს? აკაკისეული „ღვთის ნიჭი“ უფრო შემფასებლური ცნებაა, მე კი ამჯერად არსითი მხარე მაინტერესებს, რის მიხედვითაც ერთი ეროვნების ადამიანები თავს ერთმანეთს უიგივებენ...

რა არის ეს სიტყვა-ცნება: სული? ენა? ისტორია? კულტურა?

ებრაული წარმომავლობის პოლონელი პოეტი იულიან ტუვიმი მეორე მსოფლიო ომის დროს წერს წერილს „ჩვენ, პოლონელი ებრაელები“ და პირველ კითხვას – „რატომ – ებრაელი?“ – ასე პასუხობს: „ებრაელი ვარ სისხლით“... და იქვე განმარტავს: „არა იმ სისხლით, ძარღვებში რომ დამიდის, არამედ იმ სისხლით, ვარშავის ქუჩებში რომ იღვრება“...

ახლა ყველაფერი ნათელია: ძარღვებში მოარული სისხლის შემადგენლობით ადამიანთა სრულფასოვნებას როზენბერგები და გებელსები აღგენენ, პოეტი კი მარადიული ზვარაკია და ტუვიმიც სწორედ ამ ომის ზვარაკებს, ებრაელობას, უიგივებს თავს.

ხოლო კითხვას – „რატომ – პოლონელი?“ – ტუვიმი უპასუხებს: „პოლონელი ვარ „ჩემიანობის“ გამო: ვერავითარი ლოგიკით ამას ვერ აგისხნით, მაგრამ შოპენი უფროა ჩემი, ვიდრე ბეთჰოვენი“.

ისევ სისხლს დაუბრუნდეთ, რადგანაც ჩვენშიაც გააქტიურდნენ ფაშიზმთან მოკეკლუცე ყვარყვარეები... ნუ მოვეტყუებინებით ქართველთა „წმინდასისხლიანობის“ ამ ცრუდამცველებს; პაპის პაპა ქართველი არა გყოლია და ნაღდი ქართველი ვერც შენ იქნებიო – მე, პირადად, სწორედ წინაპართა წარმომავლობაში ამგვარი ჩაკირკიტება მიმაჩნია არაქართულ, მეტიც – ანტიქართულ პოზიციად.

ოდენ სისხლისმიერი წარმომავლობა ეროვნების განმსაზღვრელი ვერ იქნება – ადამიანი, შეიძლება, გაქართველდეს, ან, პირიქით, გადაქართველდეს; თანაც – გადაქართველდეს ის, ვისაც, თუნდაც, წინა ხუთ თაობაში წვეთი არაქართული სისხლისა არა ჰრევია, ხოლო გაქართველდეს ის, ვისაც, თუნდაც, მშობლები ჰყავს არაქართველი.

ყველაფერს რომ დავეხსნათ, მარტო ჩვენი წმინდანებისა და მეფეების წარმომავლობის გახსენებაც იკმარებს: ნინოსი, შუშანიკისა, მირიანისა, გორგასალისა, თამარის... ამათგან ზოგს დედა, ზოგსაც დედ-მამა ჰყავდა არაქართული წარმომავლობისა.

ასე იყო ყოველთვის, ასე იყო ყველგან; განსაკუთრებით – სასახლის კარზე, სადაც წესად ჰქონდათ სხვა ქვეყნების სამეფო დინასტიებთან დამოყვრება.

ახლა სხვა ავტორის, ამჯერად – ქართველის, ციტატას მოვიხმობ:

„ვინ არ იცის, რომ ეროვნება ნებაყოფლობის ამბავია, ისე ეგებ ჩვენ ყველანი ზოგი არაბი ვიყოთ, ზოგიც – ესკიმოსი“.

ამ ზოგადი დებულების რეალური „თარგმანება“ ავტორის სათქმელს უფრო დაგვიკონკრეტებს: ქართველი ისაა, ვინც თავისივე ნებითა და შეგნებით თავს ქართველად მიიჩნევს, თორემ – თუ წინაპართა წარმომავლობას მივსდიეთ, ზოგიერთი ქართველი, შესაძლოა, არაბი აღმოჩნდეს, ზოგიც – ესკიმოსი.

ოთხსაუკუნოვან არაბობას თუ გავიხსენებთ ჩვენში, არაბის გაქართველებას ისტორიული საფუძველი დიახაც გააჩნია (მაგალითად, ჩვენი წმინდანი არაბი აბო!), ესკიმოსი კი ირონიისათვის „შეაწუხა“ ავტორმა: სისხლისმიერი წინაპრის ძიებამ კაცი, შეიძლება, ყინულეთში მიიყვანოს.

ისე, საირონიე მასალად „ესკიმოსი“ გალაკტიონმაც გამოიყენა; პრემიების ჩამორიგებაზე მას თავის დღიურში ასე ჩაუწერია:

*„ეს – გიორგის, ეს – იოველს,
ეს – ივანეს, ეს კი – მოსეს...
ჯერ კიდევ ვართ ქართველები,
თუ არ გაგვაესკიმოსეს“...*

ძირითად აზრს დაეუბრუნდეთ: „ეროვნება ნებაყოფლობის ამბავია“...

თამამი, მეტიც – უაღრესად სარისკო ნათქვამია.

საქართველოში – მაინც...

ეს რომ ჩვენს ეგზალტირებულ მიტინგებზე ვისმე დასცდენოდა, ერთი ყაიღის ქაღალტონებს, ალბათ, ხელიდან ვერ გამოვსწიწკნიდით ამის მთქმელს.

არადა, ამ აზრის ავტორი გამორჩეულად ეროვნული მწერალი გახლავთ ქართველთა შორის – **კონსტანტინე გამსახურდია**.

ხოლო წერილი, რომელშიც ეს აზრია გაუღერებული, საოჯახო არქივიდან მისმა ვაჟმა გადმომცა გამოსაქვეყნებლად და დავბეჭდე კიდევ ჩვენს ჟურნალში „ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში“ (1982 წ. №3).

უკიდურესად თამამი აზრია-მეთქი, ამას მე მოგახსენებთ, თორემ, რა ეროვნებისადაც ჩათვლის პიროვნება საკუთარ თავს, ეს რომ ნებაყოფლობის ამბავი ყოფილა, ამას თვითონ ბატონი კონსტანტინე – „ვინ არ იცისო“ – ცხადზე უცხადესად მიიჩნევს.

გავბედავ და ერთს „ჩავუხველებ“ დიდ მწერალს: არ უნდა იყოს ეს ამბავი ცხადზე უცხადესი და ყველასათვის ანბანური ჭეშმარიტება. ამას ბრბოს შიში როდი მაღაპარაკებს – არ გახლავართ ის კაცი, „ხელფასიან მომიტინგეთა“ დუდუკზე რომ დავროკდე; მეტიც, თავად პრინციპს – ადამიანს უნდა ჰქონდეს უფლება თავისი თავი თავადვე მიაკუთვნოს ამა თუ იმ ეროვნებას – ვეთანხმები... ოღონდ აქ ზოგი რამ დასაზუსტებელი მგონია; ნებაყოფლობაც არის და ნებაყოფლობაც! ნებაყოფლობა ეროვნების არჩევაში სხვა გახლავთ და ნებაყოფლობა, ვთქვათ, საკუთარი გარდერობის შერჩევაში – სხვა. მოკასინით ივლით თუ შტიბლეტით, ეს მარტო თქვენი (ჰა, ჰა, მეუღლის!) გადასაწყვეტია, მაგრამ გარუსდებით თუ გათათრდებით, ეს მარტო თქვენი და თქვენი მეუღლის გადასაწყვეტი ვერ იქნება თუნდაც იმ მიზეზისა გამო, რომ, ვთქვათ, გარუსება, პირველ ყოვლისა, სწორედ იმას გულისხმობს, რომ თვითონ რუსებმა მივიჩნიონ რუსად. მასხენდება გრიგოლ ორბელიანის პირადი წერილიდან პოეტის გაგულისებული წამოძახილი რუსებზე – რომ ვერაფრით დავაჯერეთ ეს მამაცხონებულები, მათზე მეტად რუსები რომ ვართო!

ვერაფრით დავაჯერეთ... არ დაიჯერეს – და ძაღლის თავიც სწორედ აქაა დამარხული!

ეს ჩვენი „ნებაყოფლობითი არჩევანი ეროვნებისა“ სხვა ფაქტორებითაც იზღუდება. ამ არჩევანის გაკეთება შეუძლია:

არა – ყველას...

არა – ყოველთვის...

არა – განურჩევლად...

და ისიც, ალბათ, ანგარიშგასაწევია, რომ ხალხის უდიდესი ნაწილი ასეთი არჩევანის წინაშე არც არასდროს დავმდგარვართ: ბევრნი მივიჩნევთ, რომ ამ მხრივ ჩვენი წილი უკვე ნაყარია ჩვენ გარეშე და ჩვენ მაღლა – **ეროვნებას ვდებულობთ, როგორც ბედისწერას.**

და მაინც, იულიან ტუვიმის მეორე მტკიცებას ჩავუღრმავდეთ: „პოლონელი ვარ იმიტომ, რომ შოპენი უფროა ჩემი, ვიდრე ბეთჰოვენი“.

უფრო ჩემია!

„ჩემია“-ს განცდა ადამიანს ჩასახვისთანავე თან დაჰყვება. დასაკუთრების ღტლოვა ოდენ საგანს, სხეულს, ნივთს, არსებას – ეს საზრდო ჩემია, ეს ძუძუ, ეს ქალი, ეს დედა ჩემია – როდი სჯერდება და არც „ეს მთა ჩემია, ეს ცა ჩემია“-თი იფარგლება; იგი უფრო ღრმად ჩაფესვილა ჩვენს სულში და უკვე სხვა სვეროებსაც ეპატრონება: ჩემია ეს ფერი, ეს – გემო, ეს – სურნელი; ჩემია ეს ხმიანობა ანუ ჰანგი ანუ მოტივი ანუ სიმღერა ანუ მუსიკა...

სწორედ მუსიკის – ამ არაცნებისმიერი, უნივერსალური მსოფლიო „ენის“ – ჩემიანობის ხარისხით („უფრო ჩემია!“) განსაზღვრავს პოლონელი პოეტი თავის ეროვნებას.

ცხადია, ბეთჰოვენიც მისია... არც შეიძლება, გენიოსი მისიც არ იყოს... ტუვიმის ქართველი კოლეგისტის კი „მეცხრე სიმფონიის“ ავტორი იმდენად თავისია, რომ დაუჯერებელში გვაჯერებს:

„ქართული მოტივი – მეცხრე სიმფონია!“...

ბეთჰოვენის მუსიკით გალაკტიონი კი არ გაგერმანელდა – ამ მუსიკით გალაკტიონმა გაიქართველა ბეთჰოვენი.

საერთოდაც, გენიოსს არავინ გადაჰყავს თავის ეროვნებაზე: ბახს არ გაუგერმანელებივართ, შექსპირს არ გაუინგლისელებივართ, ჰომეროსს არ გაუბერძნებივართ...

პირიქით, გენიოსი გარდაგვესახება ხოლმე ჩვენი ეროვნებისად: ქართველს – გაგვიქართველდება, სომეხს – გაუსომხდება, ფრანგს – გაუფრანგდება...

ანუ – იქცევა სამთელქვეყნო, საკაცობრიო საკუთრებად!

ბეთჰოვენი ტუვიმმაც გაიპოლონელა: მარტო შოპენი – არა, ბეთჰოვენიც ჩემიაო... ოღონდ მთელი მუღამი ამ „ჩემია“-ს ინტენსივობაშია: ერთი უფრო მეტად არის ჩემი, ვიდრე – მეორე.

რატომ?

და აქ უკან იხევეს ცოდნა, განსჯა, გონება... აკი თავად აღიარებს პოეტი: ვერავითარი ლოგიკით ვერ აგისხნით, რატომ არის შოპენი ბეთჰოვენზე უფრო ჩემიო.

მართლაცდა, რატომ არის, პირადად ჩემთვის, „ჩაკრულო“ „აპასიონატაზე“ უფრო ჩემი? არ ვამბობ – უკეთესი ან უდიდესი... უბრალოდ – უფრო ჩემი?

შეიძლებოდა ამაზე ყოფითი, მიწიერი, ჭეშმარიტებასთან მიახლოებული პასუხიც გამეცა: უფრო ჩემია სიახლოვის გამო, ისტორიის გამო, ცხოვრების გამო, კულტურის გამო.

ამოდ ვირჯები – ყოველი პასუხის უკმარისობას თავადვე ვგრძნობ.

თუ რატომ თვლის ადამიანი თავს ამა თუ იმ ეროვნებისად – ამაზე პასუხი რწმენის სფეროში ძვეს და არა – ცოდნისა.

ეროვნება უნდა იწამო.

3. „ენოვნება“

ეროვნებისა და „ენოვნების“ ცნებები ერთმანეთს ეწმახვნის-მეთქი, ზემოთ მოგახსენებდით...

ცნობილია, ძველად სიტყვას „ენა“ შეეძლო „ხალხი“-ს, „ერი“-ს მნიშვნელობაც გამოეხატა. როცა ძველ ტექსტში ვკითხულობთ, ბიბლიური ნოეს შვილებისაგან წარმოიშვა 73 ენაო, ცხადია, აქ „ენა“ ხალხის, ერის, ტომის გაგებასაც ითავსებს.

ცნებათა ამგვარ „გაიგივებას“ საფუძველი რეალობაში უძევს: ხალხის მეობას სწორედ მისი ენა წარმოაჩენს. ენავე გვივლენს თავის „ორგემაგე“, დიალექტიკური წინააღმდეგობებისაგან ნაქსოვ ბუნებას: იგი პიროვნულიცაა და საზოგადოც, კიდევ აერთიანებს და კიდევ თიშავს... ბაბილონის გოდოლის ბიბლიური ამბავი გავისხენოთ: ერთ ენაზე მოლაპარაკე ადამიანებს უფალი სხვადასხვა ენაზე აალაპარაკებს და ამით განსხვავებულ ტომებს, ხალხებს, ერებს უყრის საფუძველს. ბიბლიის მიხედვით, ერთი ენის სხვადასხვა ენებად „დაშლამ“ ფაქტობრივად წარმოშვა შესაბამისი ხალხები; მოკლედ – ენამ შვა ერი.

ენაა ის, რაც აიგივებს...

ენავეა ის, რაც განასხვავებს...

აიგივებს – კრებულს შიგნით.

განასხვავებს – კრებულს გარეთ.

ეროვნული თვითშეგნება სწორედ ამ იგივეობა-განსხვავებას ეყრდნობოდა და, მეტწილად, ახლაც ეყრდნობა; რაც ჩემი მსგავსია, ის ჩემიანია.

ჩემი ენა – ჩემი ხალხი... ისევ იმ „ჩემია“-ს განცდას დაეუბრუნდით, ეროვნულობის საზომად რომ გამოიყენა პოეტმა.

მაგრამ „ჩემი“ თავის თავშივე გულისხმობს, რომ არსებობს „არაჩემი“, „სხვა“, „უცხო“.

ამ „ჩემია“-დან იწყება ყოველგვარი უბედურება: ომი, ნგრევა, სისხლისღვრა, გაპარტახება.

იგივე „ჩემია“ გახლავთ განვითარების, ბედნიერების, ადამიანობის საფუძველთა საფუძველიც... განსაკუთრებით, „ჩვენი“-ში გადაზრდილი „ჩემია“.

და სწორედ ენაა ის, რაც შეუძლებელია „ჩვენი“ არ იყოს: მარტო „ჩემი“ ენა, ენა – როგორც კერძო კაცის პირადი საკუთრება – არ არსებობს.

როგორ, ჯოისის ენაზე, ვაჟას ენაზე ხალხი წიგნებს წერს და, რა გამოდის, არარსებულ მოვლენებზე იწერება მეცნიერული შრომებით, გაიკვირვებს, ალბათ, ზოგი.

ცხადია, არა მხოლოდ ენობრივად უნიკალურ ამ მწერლებზე ვიყენებთ ამგვარ გამოთქმებს – თითქმის ყოველ მწერალზე ამბობენ, მავანისა და მავანის ენაო. „ვაჟას ენა“ – ეს გამონათქვამი მეტაფორულად უნდა გავიგოთ, თორემ პირდაპირი გაგებით ეს ენა ჩვენი საერთო ენაა, ჩვენი ქართული, ოღონდ – ვაჟათი გაცხადებული, ვაჟას მიერ ამოქმედებული შესაძლებლობა ჩვენი დედაენისა.

გენიოსებს დაგეხსნათ – ყოველ ჩვენგანსა გვაქვს ჩვენ-ჩვენი ენა... გვაქვს იმიტომ, რომ – ენა, მართალია, საზოგადო საკუთრებაა, მთელი ხალხის საერთო „ინსტრუმენტი“, მაგრამ მასზე ყველანი ჩვენებურად „ვეუკრავთ“ ხოლმე – ენას ჩვენი ინდივიდუალური შესაძლებლობით მოვიხმართ.

ქართულ ენას იყენებდა შოთა რუსთაველიც და ფეშანგი ფაშვიბერტყაძეც.

ენა, ცხადია, მარტო „ჩემი“ არაა, იგი „ჩვენია“, მაგრამ ამ „ჩვენის“ საზღვრებიც ფრიად განსხვავებულია: ბაცბურ ენაზე, მაგალითად, ნახევარი სოფელი მეტყველებს, ჰინალუღურზე – ორი აული, ესპანურად და ინგლისურად კი – ლამის ნახევარი მსოფლიო... და ყოველი ენა, ასობით კაცს ემსახურება თუ მილიონობით, ერთი მხრივ, საერთო უნივერსალური ნიშნებით ხასიათდება, მეორე მხრივ, მაინც განსხვავებულია – მეტ-ნაკლებად განსხვავებული.

უფრო მეტიც: ვილჰელმ ფონ ჰუმბოლდტი გვიმტკიცებს, ენა მსოფლხედვის წესიან; ანუ – სამყაროს ადამიანი აღიქვამს ენის „ცხაურში“ გამოტარებულს, კერძოდ, დედაენის „საცერგამოვლილს“. ხედავთ, საით გაუტია ამ გენიალურმა კაცმა: რამდენნაირი ენაცაა, თურმე იმდენნაირი სამყარო ყოფილა... უფრო ზედმიწევნით – იმდენნაირად აღქმული სამყარო.

ენის იდეა, ანუ გამაერთიანებელი „ჩვენის“ იდეა, მაღალი რანგის იდეაა, მაგრამ არსებობენ მასზე უმაღლესი იდეებიც, უფრო მრავლის, იდეალში კი – ადამის მთელი მოდგმის შემკურველ-გამაერთიანებელნი.

ასეთია სიყვარულის იდეა.

ასეთია სიყვარული-ღმერთის იდეა ანუ –

ასეთია ქრისტიანობის იდეა.

როდესაც მოზამბიკელი იესოს შაგკანიანად აღიქვამს, იაპონელი კი – ჭუტალად, ეს აშკარა „სიცრუე“ სიღრმისეულ სიბრძნესა და ჭეშმარიტებას ეფუძნება: მაცხოვარი ყველასია და ყოველ მოდგმას შეუძლია მისი გათავისება. ქრისტესათვის არ არის იუდეველი და არ არის წარმართი, არ არის ელინი და არ არის ბარბაროსი... უფრო ზედმიწევნით – ყველა თანაბრდება სიყვარულში, ყველა ერთიანდება ქრისტეში.

ზემოთ რომ ბეთჰოვენის მუსიკის „გაქართულებაზე“ მოგახსენებდით („ქართული მოტივი – მეცხრე სიმფონია!“), ეს კიდევ უფრო სარწმუნოდ ითქმის სიყვარულის ამ ზეაღმტაცი იდეის ანუ ქრისტიანობის შესახებ – ქართველი არა მარტო გაქრისტიანდა, მან ქრისტიანობა გაიქართველა. ასე მხოლოდ ჩვენში არ მომხდარა: ქრისტიანობამ ეროვნება კი არ გააუქმა და ეროვნებას კი არ ჩაენაცვლა, იგი ამ რწმენის ჭეშმარიტად აღმსარებელ ყოველ ხალხს გაუეროვნულდა და ამით ყველა ისინი სიყვარულში გააერთიანა. რელიგიის ამგვარ გაეროვნულებას ყოველი ენა თავისებურად გამოხატავდა და ამა თუ იმ რელიგიურ იდეას ან მიმდინარეობას სხვადასხვა ეროვნებას უკავშირებდა: მაგალითად, ქართულში „გათათრება“ გამოუსულმანებას ნიშნავს, „გაფრანგება“ – გაკათოლიკებას, „გასომხება“ – გამონოფიზიტებას... და ამ კონტექსტშია გასახსენებელი: როცა კავკასიაში ვინმე გამართლმადიდებლდებოდა – გაქართველდაო, იტყოდნენ.

ქართველმა არა მარტო იდეურ-ინტელექტუალურ დონეზე გაითავისა ქრისტიანობა, მან იგი შეისისხლხორცა ხელშესახებ-საგნობრივადაც: საქართველოში, თავის საცხოვრისში, გადმოიტანა ბიბლიურ-ქრისტიანული გარემო და გადმოიყვანა იქაური პერსონაჟები. მიმოიხედეთ, რამდენი სიონი, ბეთლემი, ბეთანია და თაბორი გვარტყია, რამდენი დავითი, თამარი, ილია და მარიამი გვახვევია ირგვლივ... გაიხსენეთ ნიკო სამადაშვილის შემაბარბაცებელი სტრიქონებით დანახული ქართლი:

*„ვით უკვდავება, წყარო ანკარა
აცისკროვნებდა ირმების ფერდობს...
ქრისტემ ბავშვობა აქ გაატარა
და ღვთისმშობელი უგვიდა ეზოს“.*

დიახ, იესომ ბავშვობა ატენის სიონთან გაატარა...

ისტორიული გამოცდილება გვიდასტურებს ქართველთა ეროვნული და „ენოვნური“ განცდის განუყოფლობას. ისევ ვაჟას ავტორიტეტს მოვიხმობ: ენა დედაა ერისაო... სხვისა რა მოგახსენოთ, ქართველი ერი კი მართლაც ქართული ენის საშოში გამოშუშდა. იგივე ითქმის ქართულ სახელმწიფოზეც - ფარნავაზმა, ქართული მწიგნობრობისა და ქართულის სახელმწიფო ენად დაკანონებით („და არღარა იზრახებოდა სხვა ენა ქართლსა შინა თვინიერ ქართულისა“), სათავე ქართულ სახელმწიფოებრიობასაც დაუდო. ქართულმა ენამვე დასაზღვრა ეს სახელმწიფო, რაც შემდგომ ფორმულად ჩამოქნა გიორგი მერჩულემ: „ქართლად ფრიადი ქვეყანა აღირაცხების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა უამი შეიწირვის და ლოცვა ყოველი აღესრულების“.

მაგრამ ის, რაც ჩვენთვის განუყოფელია, სხვა ხალხისათვის, შესაძლოა, ასე არც იყოს. შემენდოს ამ მაღალ მატერიებზე მსჯელობისას ამგვარი „მიწიერ-სპორტული“ მაგალითის მოხმობა, მაგრამ – ეჭვი მეპარება, კვებუკელმა კანადელმა ჰოკეის მატჩში, როცა ფრანგები კანადელებს ეთამაშებიან, მხარი ფრანგებს დაუჭიროს... იგი კანადელებს უქომაგებს მიუხედავად იმისა, რომ მისი დედაენა ფრანგულია. ასევე – შვეიცარიელი, გერმანულენოვანი იქნება იგი თუ იტალიურენოვანი, თავს შვეიცარიელად მიიჩნევს და არა გერმანელად ან იტალიელად. ეგევე ითქმის ესპანურენოვან ლათინური ამერიკის ქვეყნებზე...

მიუხედავად ამისა, ენა მაინც რჩება ეროვნების ერთ-ერთ ძირითად მახასიათებლად. იგი ერთგვარი „პასპორტია“, ადამიანის სადაურობა-წარმომავლობას რომ გვიდასტურებს. მარტო ენა – არა, ერთი და იმავე ენის შიგნით რომ კაცი ამა თუ იმ კილოზე უქცევს, ამით თავის წარმომავლობას ავლენს. დიალექტურ-ენობრივი ჩვევა ძვალსა და რბილში უჯდება ადამიანს და მის შეცვლას დიდი დრო და ძალისხმევა სჭირდება. გავიხსენოთ ბიბლიის „მსაჯულთა წიგნიდან“ ერთი ეპიზოდი: ერთმანეთს ებრაულად მოლაპარაკე

ისრაელის ორი შტო, ორი ტომი დაუპირისპირდა – ეფრემელები და გალაადელები. ეფრემელები დამარცხდნენ, გალაადელებმა მათ თავიანთ მშობლიურ ქალაქში გადასასვლელი ფონი მდინარე იორდანეზე გადაუჭრეს. თუ ვინმე მოითხოვდა, ეფრემელი არა ვარ და გაღმა გადამიშვითო, გალაადელები უბრძანებდნენ: აბა, „შიბოლეთ“ თქვიო („შიბოლეთ“ ებრაულად თავთავსა ჰქვია). ეფრემელი ამ სიტყვას თავის „სლიფინა“ კილოზე ამბობდა – „სიბოლეთ“ და უმაღლ მახვილით იგმირებოდა... უამრავი ეფრემელი გაიჟლიტა იორდანესთან, ამ – ერთი შეხედვით – მარტივი ხერხით ამოცნობილნი. მარტივი თვითონ ხერხი იყო, თორემ ეფრემელებისთვის რთული, თითქმის შეუძლებელი იქნებოდა მეყსეულად გადაეწყოთ თავიანთი სამეტყველო აპარატი მათი კილოსათვის უჩვეულო ბგერის გამოსათქმელად.

საქართველო ტერიტორიულად პატარაა, ენობრივად – დიდი. მე აქ იმდენად ქართული ენის სიდიადეს არ ვგულისხმობ, რამდენადაც – ჩვენს ტერიტორიაზე მოქმედ ენათა, დიალექტთა ნაირგვარობასა და სიმრავლეს.

ზოგადად თუ ვიტყვით, ერთგვარობა სიმწირეა, ნაირგვარობა – სიმდიდრე... ოღონდ – მოწესრიგებული ნაირგვარობა.

სიმდიდრეა ჩვენი მეგრული და სვანური ენები... სიმდიდრეა ჭანური, ანუ – ლაზური ენაც, ვაგლახ, სხვაგან განფენილი და ჩვენში ამჟამად მხოლოდ სარფშიდა შემორჩენილი; სიმდიდრეა ჩვენი ნაირგვარი კილოები.

მაგრამ ქართულმა საზოგადოებამ უფრო უნდა მოაწესრიგოს ამ სიმდიდრის არა მარტო დაცვისა და სარგოდ გამოყენების, არამედ მისადმი მართებული სახელმწიფოებრივი მიდგომის საკითხიც.

დედაენის გადასარჩენად ჩვენ ზოგჯერ ვეჭირდებოდა – და, იქნებ, ახლაც არ იყოს ზედმეტი – ხაზგასმა, რომ ეროვნება და „ენოვნება“ განუყოფელია (ქართველთათვის ეს ასეცაა!), მაგრამ ამის საფუძველზე სწორხაზოვანი მსჯელობით თუ იმას გამოვიყვანოთ, რომ ენა უდრის ეროვნებას, მაშინ სწორედ ეროვნული თვალსაზრისით გაგვიჩნდება პრობლემები.

ახლა ბევრს ლაპარაკობენ „ევროპულ ქარტიაზე“, რომლის მიხედვით ევროპულმა სახელმწიფოებმა ეროვნულ უმცირესობათა ენების უფლებები უნდა დაიცვან. ჩვენში ამ საკითხს რატომღაც დაუკავშირეს მეგრული და სვანური ენები... არადა, მეგრულ-სვანური აქ მოსატანი არ გახლავთ – არც ერთი ქართველური ენა საქართველოს ტერიტორიაზე არავითარ „უმცირესობის ენას“ არ წარმოადგენს! ქართული კუთხეებისა და ტომების ყოველი წარმომადგენელი, მათ შორის მეგრელიცა და სვანიც, სწორედ ის „უმრავლესობა“ გახლავთ, რომელსაც „ქართველი“ ჰქვია საქართველოში. ხოლო იმ შემთხვევაში, თუ „ქარტიაში“ ლაპარაკია არა უმცირესობის, არამედ „მცირე“ ენებზე ანუ „შინაურულ“, „შინ სახმარ“ არასახელმწიფო ენაზე, მაშინ მეგრულისა და

სვანურის ამ კატეგორიის ენებად მიჩნევისასაც ზოგი რამ გასათვალისწინებელი ჩანს; კერძოდ:

რეალობაა, რომ მეგრული და სვანური ენებია, ოღონდ – შინაურობაში სახმარი; ამავე დროს მეგრელებისა და სვანების დედაენა იყო და არის ქართული, რომელსაც დანარჩენი სხვა ქართული ტომები ასევე ძველთაგანვე იყენებდნენ სახელმწიფო ენად; შინაურობაში კი ეს ტომებიც, ცხადია, თავთავიანთ დიალექტებზე უქცევდნენ.

ასე იყო ძველად, ასეა ახლაც – მიუხედავად იმისა, რომ მასმედიის ეპოქაში კილოები სალიტერატურო ენასთან ნიველირდება.

მაგრამ სვანური და მეგრულ-ჭანური, ერთი მხრივ, და სხვა ქართული დიალექტები, მეორე მხრივ, დიდად სხვაობენ თავიანთი ისტორიითაც და თავიანთი წვლილითაც ქართულის სახელმწიფო ენად ფორმირებაში. დღეს არსებული დიალექტური ფორმები, ჩვეულებრივ, ძველი სამწერლობო ქართულის ნორმათა კონტროლიდან გამოსვლისა და „თავისუფალი“ განვითარების შედეგია, აქედან გამომდინარე – შედარებით ახალი. სვანურისა და მეგრულ-ჭანურის ენობრივი ფორმები კი უშუალოდ ქართულიდან კი არა, ქართულთან საერთო წინაპარი ენიდან გამოიყვანება, რომელსაც ქართველურ ფუძეენას ვეძახით და რომლის სავარაუდო სახე ქართული, სვანური და მეგრულ-ჭანური ენების ურთიერთშედარება-შეპირისპირებით აღდგება. დიალექტები ქართული ენის შვილები არიან, სვანური და მეგრულ-ჭანური კი – ქართული ენის ძმები. მშობლის, ქართველური ენის, იერ-სახე ზოგჯერ ქართულმა უკეთ შემოგვინახა, ზოგჯერ – სვანურმა და ზოგჯერაც – მეგრულ-ჭანურმა.

მაგალითად, ავტორიტეტული ენათმეცნიერების აზრით, ჩვენი წინარე ფუძეენის ხმოვანთა სისტემა უფრო ქართულმა შეინარჩუნა, თანხმოვანთა სისტემა კი – მეგრულ-ჭანურმა: მათი ვარაუდით, ქართული კაც და მეგრულ-ჭანური კოჩ ძირების შეპირისპირებით ქართველურ ენაში „ადამიანის“ აღმნიშვნელად აღდგება ძირი, რომელიც სამი ათასწლეულის წინ, ვიდრე ეს ფუძეენა დაიშლებოდა ქართულ, სვანურ და მეგრულ-ჭანურ ენებად, მიახლოებულად ასე უღერდა – კაჩ.

სწორედ ერთ-ერთს ამ ძმა-ენათაგან, ქართულს, გარკვეულ ისტორიულ-კულტურულ ვითარებათა გამო, მოუწია ძირითადი როლი ეტვირთა ქართველთა ყველა ტომისათვის საერთო სახელმწიფო ენის ფორმირებაში... ძირითადი – მაგრამ არა ერთადერთი; მისი ტვირთი მართლაც რომ ძმურად გადაინაწილეს ეგროსიანელთა ენებმა: სვანურმა და მეგრულ-ჭანურმა. საერთოდაც, ლეონტი მროველს თუ ვერწმუნებით, ქართველ ტომთა ეთნარქები ანუ მესაფუძვლენი ქართლოსი და ეგროსი ღვიძლი ძმები იყვნენ.

ასე რომ, საერთო-ქართული სახელმწიფო ენა მარტო ძველი ქართულიდან კი არა, სვანურ-მეგრულ-ლაზური წიაღიდანაც იშვა!

ამიტომაც არა ჰქონიათ ჩვენს ეგრიულ წინაპრებს ქართულის მიმართ გაუცხოების განცდა... მით უმეტეს არა აქვთ იგი მათს დღევანდელ შთამომავლებს – სვანებსა და მეგრელებს. მაგრამ დანარჩენი საქართველოც არ უნდა უყურებდეს აღმაცერად სვანურსა და მეგრულს და არც „გაფუჭებულ“ ქართულად უნდა აღიქვამდეს ამ ენებს.

რა უნდა მოვიმოქმედოთ საამისოდ?

ადრეც დამიწერია და ახლაც გავიმეორებ: სკოლაშივე უნდა შევუქმნათ ბავშვს ქართველურ ენებსა და ქართულის დიალექტებზე მართებული წარმოდგენა, უკვე დაწყებით კლასებში უნდა „გაუხედნოთ“ ყური მეგრული და სვანური ფოლკლორის ნიმუშებით: წარმოიდგინეთ ბარისახოელი პატარა ხევსური, დიდის ეშხით რომ ამბობს: „ბუა დიდა რე ჩქიმი“ („მზე დედა არი ჩემი“)... მერე და მერე ისეთი ლექსიკური მასალაც უნდა ვუზღვენოთ და შევასწავლოთ, ქართულ-სვანურ-მეგრულის საერთო წარმომავლობასა და ერთიანობაზე რომ მეტყველებს.

მოკლედ, ბავშვს სკოლაშივე უნდა გავაცნოთ და შევასწავლოთ სვანურისა და მეგრულის ელემენტები.

ნურავინ დამწამებს ენობრივი სეპარატიზმის ქადაგებას: სკოლაში სვანურისა და მეგრულის ელემენტების სწავლება სხვაა და, სვანურად და მეგრულად სწავლება სკოლაში – სულ სხვა, „შუა უზის დიდი მზღვარი“.

ისე, რუსეთის იმპერიამ, ცარისტულმაც და კომუნისტურმაც, ქართველთა გარუსების სტრატეგიულ გეგმას ღელვის ფოთლად მეგრულ გლეხკაცზე „ზრუნვა“ ააფარა: აქაოდა, უბირ ხალხს ქართული არ ესმის, სამეგრელოში სწავლება მეგრულ ენაზე უნდა გადავიყვანოთ.

პირველ ჯერზე, XIX საუკუნეში, ეს არ გამოუვიდათ – იაკობი და ძმანი მისნი აღუდგნენ წინ იანოვსკი-ვოსტორგოვის მზაკრულ გეგმას.

მეორე ჯერზე, XX საუკუნის ოცდაათიან წლებში, „სამეგრელოს ავტონომისტებს“ და კომუნისტ-„მაფალუისტებს“ სამეგრელოს მხრიდან გამოსულმა ინტელიგენციამ ჩააკმედინა ხმა: თედო სახოკიამ, აკაკი ფაღავამ, კონსტანტინე გამსახურდიამ...

4. როგორ დაიცვა სამეგრელოს სამღვდელოებამ მშობლიური ქართული

იმპერია ქართულ ენას მარტო სკოლიდან კი არა – ეკლესიიდანაც უპირებდა გამოძევებას: მისი გეგმით, სამეგრელოში ღვთისმსახურების ენად

ქართულს მეგრული უნდა ჩანაცვლებოდა. აქ კი ხმა სამეგრელოს სამღვდელეობამ აღიმაღლა და, მერე როგორ!

ოთხმოციანი წლების დასაწყისში ბატონმა არნოლდ ჩიქობავამ, უკვე ლოგინად ჩავარდნილმა, თავის ბიბლიოთეკაში საგულდაგულოდ გადანახული მასალა მომაძებნინა – შინ წაიდეთ, წაიკითხეთ და დამიბრუნეთო. XIX საუკუნის გაყვითლებული ფოლიანტები აღმოჩნდა – 1895 წლის მარტ-ივნისის ნომრები ეგზარქატის რუსულენოვანი გამოცემისა „Журнал“... ეგზარქოსს დაუვალებია გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსის მეუფე გრიგოლისათვის (ერისკაცობაში – გრიგოლ დადიანი) კომპეტენტური კომისიისათვის გაეცნო მეგრულ ენაზე თარგმნილი რამდენიმე ნიმუში ლოცვებისა და გაერკვია, როგორ ზემოქმედებას მოახდენდა მრევლზე მღვდელმსახურების დროს მათი გამოყენება.

გრიგოლს მოუწვევია კომისია – სამეგრელოს სამღვდელეობა, აგრეთვე განსწავლული საერო პირები ნიკო ტარიელის ძე და დავით გიორგის ძე დადიანები – და მოუსმენია მათი მოსაზრებანი...

სწორედ ეს მასალა დაიბეჭდა ზემოაღნიშნულ „Журнал“-ში.

წანაკითხმა გამოაოგნა: „რა განძი გვექონია, რა მხნე, რა მდიდარი“-ო, სამეგრელოს სამღვდელეობაზე აღმოჩნდა ზედგამოჭრილი. ასეთი სიღრმითა და სიმართლით ამ საკითხზე დაწერილი არაფერი წამეკითხა... არ ვაჭარბებ, წმინდა ენათმეცნიერული თვალსაზრისითაც დღეს დაწერილი გეგონებოდათ – აღარაფერს ვამბობ მოქალაქეობრივ პოზიციაზე. ცხადია, მეგრული ენის დიალექტად მიჩნევამ მაშინვე შემაცბუნა, მაგრამ მერე მივხვდი, რომ ამასაც სარჩულად სასულიერო პირთა პოლიტიკური შორსმჭვრეტელობა სდებია. ისე, სიტყვამ მოიტანა და, თავის ნაშრომებში არც პავლე ინგოროყვა მოიხსენიებდა მეგრულსა და სვანურს ენებად – ამ დიდ ეროვნულ კაცს, ჩვენი ფსიქოლოგიიდან გამომდინარე, ეს პოლიტიკურად სახიფათოდ მიანდა.

5. ქუჯური მენტალიტეტი

უძალო კაცს რომ პოლიტიკურ პირველობას დაათმობინებენ, ეს იძულების აქტია.

ძალმოსილი კაცი რომ თვითონ დათმობს პირველობას – ეს ზნეობრივი აქტი გახლავთ.

ქუჯიმ, ეგრისის ერისმთავარმა, ამგვარი ზნეობრივი, მე ვიტყვოდი, ქრისტიანული ქმედების მაგალითი გვიჩვენა ქრისტეს მოვლინებამდე სამსაუკუნეანახევრის წინ.

როცა ფარნავაზი, ქართლოსის ჩამომავალი, და ქუჯი, ეგროსის ჩამომავალი, შეითქვენ აზონის, ბერძენთა დასმული მმართველის, წინააღმდეგ, იმ მომენტში რეალურ სამხედრო-პოლიტიკურ ძალას ქუჯი, თუ მეტს არა, ფარნავაზზე ნაკლებს არ ფლობდა.

მაგრამ ქუჯი ათასწლეულებით აზროვნებდა და არა – მომენტებით ან, თუნდაც, წლებით: გარდასული ჟამით იგი მომავალს ჭვრეტდა... აკი ქართლოსი უფროსი ძმა იყო ეგროსისა. არ ეგებოდა მისი პირველობა და ასე შესთავაზა ქუჯიმ ფარნავაზს, მცხეთის სახელისუფლო სახლის შვილს: ვძლიოთ აზონს და მთელ ქართველთა მოდგმას შენ უმეფებ, მე კი შენს თანამდგომად მიგულებ აწ და მარადისო.

ხელმწიფობაზე უარის თქმა მხოლოდ სახელმწიფო კაცს შეუძლია.

ასე აზროვნებდა და მოქმედებდა დიდი ქუჯი...

ანუ – ასეთია ქუჯური მენტალიტეტი.

მაგრამ საქართველოს მარტო ქუჯი არ ჰყოლია – ჰყავდა თადა აშორდიაც, ვისაც უმაღლესი ხელისუფლება თვალს უხუჭავდა ყალბისმქნელობაზე, ანგარებაზე, აფერისტობაზე... ამას, ყველაფერს, მთავრობა წვრილმანად მიიჩნევდა იმ მსხვილი შეკვეთის შესრულებასთან შედარებით, რასაც ერქვა „ტუხემცების“ ხელითვე ქართული „ენოვნებისათვის“ საფუძვლის შერყევა, ქართველთა გარუსება.

ქუჯი უკვდავია – მას კვალში ლეგიონები უდგანან... მაგრამ, ვაი, რომ უკვდავია თადაც: ლეგიონები – არა, მაგრამ თითო-ოროლა აშორდია საქართველოს ყოველთვის ჰყავდა... და – დღესაცა ჰყავს: საზოგადოება ხედავს, რომ ჩოხოსან თადას ჰალსტუხიანი აშორდიები შეენაცვლნენ და „გრუს“ პოლიტიკურ დაკვეთას ასრულებენ.

6. მეგრულ ენაზე წირვა-ლოცვის შესახებ

კავკასიის სასწავლო ოლქის ზედამხედველი საიდუმლო მრჩეველი იანოვსკი სამეგრელოს სკოლებში ქართული ენის მეგრულით ჩანაცვლებას ასე ასაბუთებდა: მეგრული ქართულთან ისეთსავე მიმართებაშია, როგორც – პოლონური ან ჩეხური რუსულ ენასთან, მათ კი სწავლებაც და ღვთისმსახურებაც თავ-თავიანთ ენებზე აქვთო. ეს მეუფე გრიგოლს მცდარ ანალოგიად მიაჩნია:

„სლავეური ჯგუფის ეს სამი მონათესავე ენა საუკუნეთა მანძილზე დამოუკიდებლად ჩამოყალიბდნენ სამწერლობო ენებად და ამ ენებზე შექმნილი ლიტერატურით გამოხატავენ თავ-თავიანთ ეროვნულ თვითშეგნებას. განსხვავებული ვითარებაა ქართულსა და მეგრულს შორის: აქ ჩვენ მკაფიოდ

გამოხატული დაქვემდებარება გვაქვს, სლავურ ენებში კი – სრულიად დამოუკიდებელი პარალელური განვითარება. უსამართლობა იქნებოდა ვინმემ ამ საკითხებში არაკომპეტენტურობა დამწამოს, ძირძველი მეგრელი გახლავართ და ქართულიცა და მეგრულიც კარგად ვიცი: მეგრელები უკვე 15 საუკუნეა ქართულ ენაზე ლოცულობენ და ევედრებიან უფალს; მე, როგორც მათი მღვდელმთავარი, ვადასტურებ, რომ ისინი კარგი ქრისტიანები არიან და სათანადოდ შეიმეცნებენ საღმრთო გამოცხადებას. მეგრელებმა სხვა ქართველებთან თანადროულად დაიწყეს ქართულად წერა-კითხვა და, ქართული საეკლესიო ტრადიციით, მათ, იმიერქართველებმა, იმიერქართველებზე ადრეც კი განადიდეს ქართულ ენაზე ჭეშმარიტი შემოქმედი“.

გრიგოლი ამტკიცებს, რახან მეგრელები მღვდელმსახურებისთვის ქართულს იყენებდნენ, მეგრული აღარ განვითარებულა საეკლესიო ენადო:

„ქართულიდან მეგრულად სამღვდელმსახურო მიზნით ლოცვების გადათარგმნის საკითხი იმ მარტივი მიზეზით არ დამდგარა არასოდეს, რომ მეგრელი ქართულ ენას ყოველთვის თავის ღვიძლ ენად, დედაენად აღიქვამს“...

მღვდელი კაპიტონ გაწერელია

მასაც მიაჩნია, რომ მეგრული (ავტორი მას ერთ-ერთ ქართულ კილოდ მიიჩნევს და არა – ენად) არასოდეს ხმარებულა საღვთისმსახურო დანიშნულებით და ამ მაღალ მისიას იგი ვერც დღეს შეასრულებს – ასეთ საეკლესიო ენად ჩამოყალიბებას, სხვა პირობებს რომ დავეხსნათ, საუკუნეები სჭირდებაო. თანაც:

„წმინდა წერილისა და ლოცვათა თარგმნა – ეს წმიდათაწმიდა საქმე – მოითხოვს ღვთაებრივ ზეშთავონებას ზემოდან, უფლისაგან... სწორედ ასეთ მოწოდებას ადასრულებდნენ ძველად წმინდა წიგნების მთარგმნელები, ამიტომაც შემოგვრჩა მათი ტექსტი შეურყვნელად ჩვენცა და სხვა მართლმადიდებელ ქვეყნებსაც... გარდა ამისა, მარტო ლიტერატურული ტრადიციებიც კი საკმარისი ვერ იქნება საღვთისმსახურო წიგნების სათარგმნად – თვითონ ენას უნდა ახასიათებდეს ვგრეთ წოდებული „ეკლესიურობა“. მეგრული, გასაგები მიზეზების გამო, ყოველივე ამას მოკლებულია.

არც წინათ და არც ახლა მეგრულად მღვდელმსახურების აღსრულება არ გვჭირდება, ვინაიდან ქართული და მეგრული ფაქტობრივად ერთი ენაა და მათს ლექსიკონებში უამრავია საერთო ძირის მქონე სიტყვები. მეგრელს წირვა-ლოცვის ტრადიციული ენა კარგად ესმის და, თუ აქ გაგებინების თვალსაზრისით რაიმე სირთულე იჩენს თავს, ამის მიზეზი ის კი არ გახლავთ, რომ მეგრელს ქართული ცუდად ესმოდა – საეკლესიო ტექსტებს ასევე

ძნელად აღიქვამს არამეგრელი სხვა ქართველობაც, მათ შორის, განათლებული ხალხიც – თავი და თავი პრობლემისა ამ საეკლესიო ენის არქაულობაშია... აგრეთვე, ღვთისმსახურების დროს წმინდა ტექსტის სწრაფად ჩათაგება-“მიფუჩეების“ სამწუხარო ტრადიციაში... ამიტომაც ეს საკითხი ქართული მოსახლეობის – მეგრელებისაც და არამეგრელებისაც – ცოდნა-განათლების ამდღებით გადაიჭრება და არა – ღვთისმსახურებისთვის მეგრული კილოს გამოყენებით. სხვა ხალხებსაც აქვს განსხვავებული დიალექტები, მაგრამ საღვთისმსახუროდ ყველას როდი იყენებენ: მაგალითად, მალოროსიული არანაკლებ განსხვავდება რუსული ენისგან, ვიდრე მეგრული ქართულისგან, მაგრამ მღვდელმსახურება მალოროსიულად კი არ აღესრულება, არამედ საეკლესიო-სლავეურ ენაზე... მეგრელებს არასოდეს გვქონია დამწერლობა მეგრულ ენაზე იმიტომ, რომ ამის საჭიროება არ ყოფილა: სამეგრელოს ხალხს ქართული დამწერლობაცა და ქართული ენაც თავის ღვიძლ ანბანად და თავის დედაენად მიაჩნია და ამავე ენაზე აღავლენდა და აღავლენს უფლისადმი ხოცბას“.

მღვდელი კლიმენტი ჭანტურია

„ქართულს და მეგრულს იმდენი რამ აქვთ საერთო, რომ მეგრელი ქართულს თავის დედაენად (родной язык) მიიჩნევს. მეგრული ენა ქართული ენის სავანძურად ითვლება: ბევრმა სიტყვამ ქართულში დაკარგა თავისი თავდაპირველი მნიშვნელობა, მეგრულში კი ისინი ძველებურად შეურყენელი სახით შემოგვრჩნენ. ამრიგად, მეგრული და ქართული ორ განუყრელ ძმად გვესახება. ეს განცდა მარადიულია, დანარჩენ საქართველოსთან თავის ენობრივ ერთობას სამეგრელო ყოველთვის გრძნობდა, ქართულს ყოველთვის დედაენად თვლიდა, მას მიიჩნევდა სახელმწიფო ენად, მიიჩნევდა მწერლობის ენად – ამ ენაზე ლაპარაკობდნენ და წერდნენ მეგრელთა წინაპრებიც... მეგრელები ქართულად განადიდებდნენ უფალს; ამ ენაზე ღოცულობდნენ მათი მამა-პაპანი. შესაბამისად, სამეგრელო ქართულად მოლაპარაკე დაიბადა და ღვთის წინაშეც ამ ენაზე მოლაპარაკე წარსდგება...“

საკუთარი გამოცდილებიდან მოგახსენებთ: ერთხელ მეც ვცადე ეკლესიაში მეგრულად მექადავა. მრევლმა მომთხოვა, ისევ ქართულად იქადაგეთ, თორემ ეკლესიაში აღარ ვივლითო. ასეთი შემთხვევაც ყოფილა – სახარების რამდენიმე ადგილი მეგრულად თარგმნეს და, როცა ეკლესიაში წაიკითხეს, აღშფოთებულმა მრევლმა წყველა-კრულით დატოვა საყდარი... ევროპაშიც არის ქვეყნები, სადაც ორი ენაა: ერთი – სახელმწიფო, სალიტერატურო და საღვთისმსახურო, მეორე – შინაურობაში სახმარი, რომელსაც დამწერლობა არა აქვს. იქ აზრდაც არ

მოსვლიათ, შინაურული ენა საღვთისმეტყველოდ ექციათ და, რაღა ჩვენ, მეგრელებს, გვახვევენ თავს ლოცვისათვის ამ ჩვენს შინაურულ ენას? რატომ თავად რუსები საეკლესიო სლაგურზე აღასრულებენ ღვთისმსახურებას და არა მათსვე მშობლიურ თანამედროვე რუსულ ენაზე?“

დეკანოზი მიხეილ მეუნარგია

ამტკიცებს, რომ ღვთისმსახურების დროს მეგრულის გამოყენება ადგილობრივ მრევლზე კეთილისმყოფელ ზეგავლენას კი არ მოახდენს, პირიქით, ვნებას მოუტანს მას:

„ეს მრევლი, განსაკუთრებით – ახალგაზრდობა, კომიკურად აღიქვამს მეგრულად თარგმნილ ლოცვებს და მათ გაგონებაზე უქარწყლდება და ებღალბება რელიგიური განცდა... მეგრელები ათასწლეულზე მეტია ქართულ ენაზე აღვასრულებთ ღვთისმსახურებას და ეს ენა ჩვენთვის გასაგებია, რადგანაც მეგრული იგივე ქართველია, რომელსაც თავისი შინაურობაში სახმარი ენაცა აქვს, ქართულისავე დიალექტი. ამ ენის შეცვლა ჭეშმარიტი ქრისტიანი მეგრელების უკმაყოფილებასა და რისხვას გამოიწვევს“.

მღვდელი ნესტორ ალშიბაია

„ხალხი არ თანაუგრძნობს ლოცვათა გადმოთარგმნას ქართულიდან მეგრულად; იგი ოდითგან მოწიწებით უყურებს ქართულ საეკლესიო ენას, როგორც ამაღლებულსა და საღვთოს. საეკლესიო-ქართული ღვთაებრივი დიდებულების ნიშანს ატარებს და, თუ ლოცვათა სიტყვებს მეგრულად ვთარგმნით, კურიოზულ-სამასხარაო ეფექტს მივიღებთ. მეგრულს ჩვენ ვთვლით ჩვენს შინაურ, ოჯახში სახმარ ენად, რომელიც გამოუსადეგარია საღვთისმსახუროდ. უბირ ხალხშიც კი თავმოსაჭრელია უცოდინრობა ქართულის, როგორც ღვთისმსახურების ენისა, რომელსაც მეგრული უხსოვარი დროიდან მოწიწებით ეთაყვანება; ასე რომ, ღვთისმსახურების დროს ქართულად აღვლენილ ყველა ლოცვას უბრალო ხალხი ჩინებულად გებულობს“.

მღვდელი ალექსი ქვარცხავა

„ქრისტიანობის შემოღებისთანავე სამეგრელოში, სადაც იგი წმინდა მოციქულებმა ანდრია პირველწოდებულმა და სვიმონ კანანელმა გაავრცელეს

ჯერ კიდევ პირველ საუკუნეში, საეკლესიო მსახურების ენად იყო და რჩება საეკლესიო-ქართული. საერთოდაც, ჩვენში ყოველთვის ქართული ენა გამოიყენებოდა სახელმწიფო ენად; მას დაუბრკოლებლად იგებდა მეგრელი მოსახლეობა, რამდენადაც მეგრული იგივე ქართული ენა ვახლავთ, ოღონდ, სხვადასხვა ისტორიული ვითარების გამო მეგრული მეტყველება სამწერლობო ენად აღარ განვითარებულა. მეგრული მიეკუთვნება ქართველური ერთიანი მოღვმის ენათა ოჯახს და მას გარკვეული რეგიონის მოსახლეობა შინაურულ ენად მოვიხმართ. ისტორიული ცხოვრების დასაწყისიდანვე სამეგრელოს სამწერლობო ენად ქართული ჰქონდა, რამდენადაც მეგრელებს ეს ენა მიგვაჩნდა დედაენად; საეკლესიო-ქართული კი, რასაც მთელი მართლმადიდებელი მეგრელობა უკვე ამდენი საუკუნეა ყოველდღიურად ვისმენთ ეკლესიაში, ის წმინდა ენაა, რომელსაც შევესისხლხორცეთ და ურომლისოდაც არსებობა ვერც კი წარმოგვიდგენია... ამიტომაც ვივედრები, ეკლესიაცა და ხალხიც გვიხსენით ამგვარი სიახლისაგან“.

მღვდელი ევგენი შენგელაია

ისიც ამტკიცებს, რომ საღვთისმსახურო მიზნით ღოცვების ქართულიდან მეგრულად თარგმნა და გამოყენება დიდ ვნებას მოუტანს მოსახლეობას სწორედ რელიგიური თვალსაზრისით:

„სამეგრელოს ხალხი უძველესი დროიდან, ქრისტიანობის მიღებისთანავე, მიეჩნია ღოცვების აღვლენასა და ყველა სახის ღვთისმსახურების აღსრულებას თავის მშობლიურ ქართულ ენაზე, ამ საღვთო სიტყვებს იგი უშუალოდ უფლის ბაგეთაგან ამოთქმულად აღიქვამს და მისი შეცვლა მორწმუნეთა გულებში მხოლოდ ურწმუნოების ღვარძლს ჩათესავს. თარგმანის ვერავითარ საჭიროებას ვერ ვხედავ, რამდენადაც მეგრელებს, მარტო ზეპურ საზოგადოებას კი არა, უბრალო მუშა ხალხსაც, ყველაფერი ჩინებულად ესმით ქართულად; მეტიც, ყოველ მეგრელს შესისხლხორცებული აქვს თავისი მშობლიური ქართული ენის სიწმინდისა და საღვთოობის განცდა, რასაც შეურყვნის ღოცვათა მეგრული თარგმანი, ამამღვრეველი არა მარტო ჩვენი რელიგიური, არამედ საზოგადოებრივ-ზნეობრივი ცხოვრებისა“.

თავადი ნიკო ტარიელის ძე დადიანი

კატეგორიული წინააღმდეგია მეგრულ ენაზე ღვთისმსახურებისა. მეგრულის თაობაზე თვითონ ხალხშია მკაფიოდ ჩამოყალიბებული თვალსაზრისი:

„მეცა და მთელმა ჩვენმა თანამედროვე მეგრელობამ ვიცით, რომ ჩვენთან, სახლებში, ბატონების თანდასწრებით ფარეშებიც ერიდებოდნენ მდაბიოთა სალაპარაკო მეგრულს და ათვალისწინებით მას „მდაბიოლაყაფს“ ეძახდნენ, ხოლო „მარგალი“ იმდენად ცომობრივ კი არა, სოციალურ ტერმინად გამოიყენებოდა და „გლეს“, „მდაბიოს“ აღნიშნავდა“.

თავადი დავით გიორგის ძე დადიანი

მეგრულად ნათარგმნი ლოცვების დეტალური ანალიზის შემდეგ, ამ უაზრო და მავნებლური წამოწყების აღსაკვეთად დავით დადიანი რიტორიკული გზებით შესთხოვს გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსს:

„ყოვლადმოწყალე მწყემსმთავარო, მართლმადიდებელი კოლხიდელების, ახლანდელი მეგრელების, თვალში რათა ფეხქვეშ არ გაითელოს უწმინდესი რელიგია იესო ქრისტესი, ძისა ღვთისა, მაცხოვრისა ჩვენისა, და ამით მისი ხალხი არ მოექცეთ დაუშრეტელი გეჰენის კირთების ქვეშე, გვედრებით, ბრძანოთ – შორს ჩვენგან ამგვარი სულისწამწყმედი წამოწყება, და ჩვენ, სულიერად მუხლმოყრილნი თქვენ წინაშე, ერთხმად დავიდასტურებთ – ამინ!“

მართლაც, ამინ, ანუ – ჭეშმარიტად!

როგორც ვნახეთ, ჩვენმა წინაპრებმა უპატრონეს ჩვენს სახელმწიფო ენას, ახლა ჯერი ჩვენზეა. მარტო სალიტერატურო ქართულს კი არა, ასევე უნდა მოეუაროთ და ველოლიაოთ სხვა ქართველურ ენებსა და ქართულის დიალექტებს... ველოლიაოთ და არა – ვადადაოთ: კაცს ხომ თავისი მეტყველების გამასხარავება უფრო სწეინს, ვიდრე – თავისი გარეგნობისა!

ცხადია, საჯარო გამოსვლისას ადამიანი უნდა ცდილობდეს სალიტერატურო ქართულით ილაპარაკოს, მაგრამ არანაკლებ მნიშვნელოვანია ბუნებრივი მეტყველება: ოტია იოსელიანის საუბარს სწორედ იმერული კილო ანიჭებს უშუალობასა და ბუნებრიობას. სხვათა შორის, ზომიერად და გემოვნებით გამოყენებული ეს იმერიზმები მის ნაწერებსაც თავისებურ კოლორიტსა სძენს. საერთოდაც, დიალექტიზმების გარეშე ლიტერატურა თავის ფერ-ხორცს დაკარგავდა. თუ წარმოგიდგენია, მკითხველო, სალიტერატურო ქართულით მეტყველი ღელთ ღუნია ან კირილე მიმინაშვილი? მეტყვით, ესენი ხომ პერსონაჟები არიანო. აგრეა, მაგრამ ვერ დამისახელებთ ვერც ერთ დიდ

მწერალს, რომელიც ავტორისეულ მეტყველებაშიც არ იყენებდეს დიალექტიზმებს... მეტ-ნაკლებად, ცხადია.

მეტყველების შეფასებისას გადამწყვეტია, **რას** ამბობს კაცი... არანაკლებ – **როგორ** ამბობს... და კიდევ უფრო მეტად – **ვინ** ამბობს.

როცა ვაჟა „ყვავილის“ ნაცვლად „ყოილიო“, იტყვის, ან „მოვიდას“ ნაცვლად – „მოიდას“ („როშკით მოიდნენ ხევსურნი“...), ამას, ყველაფერს, თავისი ემოციურ-ესთეტიკური დატვირთვა ახლავს.

სხვათა შორის, არა მხოლოდ პოეტურ ტექსტში.

და – არა მხოლოდ ვაჟას მიერ ამოთქმულს.

თამაზ კვაჭანტირაძე